

AMBRUS LAJOS

Versailles-i almák

Az egyik francia barátom tavaly elvitt a versailles-i királyi gyümölcsös kertbe. Megrendítő volt. Az még hagyján, hogy csak almából 139 fajta sorakozott egymás mellett, a kökerítések előtt redélyben vagy füzéralakra fűzve, vagy az a 132 fajta körte, szintén ápolva, gondosan, szépen metszve és így tovább. Nézegettem a fajtagyűjteményt, és lelkesen üdvözöltem a párizsi *Drap d'or* almát, amelyet legutóbb a Nyikó mentén, Nagymederésen láttam Mézes Péter hatholdas gyümölcsösében, s amelyet még Bereczki Máté a szépséges *Aranyszövet* néven írt le 1870-es pomológiájában – amely gyümölcs különben bő levű, cukros és „finom savanyval emelt” fűszeres ízű. És ott volt az Ápi alma is, három változatban méghozzá, a sok kálvill és a még több rambour társaságában.

A kert *egészében* volt maga az isteni paradicsom – a decemberi napsütésben nyoma sem akadt semmiféle diszharmóniának, hiánynak, erőlködésnek, netán hamis akusztikának. Bizony, maga a Napkirály is gyakran lejárt ide, és nem volt rest metszőollót a kezébe véve gyümölcsfákat ifjítani.

Persze a nagy francia génbankban nem találtam meg a mi közép-európai büszkeségeinket, nem, a valamikori Magyarország vezető gyümölcsseit: a Batul és a Pónyik almákat – amelyek a Maros völgyéből terjedtek szét vagy kétszáz éve. De mára már mi sem ismerjük őket, nemhogy a saját érdekeiket utolsó töltényig védő franciák. Azt mondtam akkor, a decemberi napsütésben a francúz főkertésznek: bizony, úgy gondolnám, a pannon provinciákból nem mással, mint ezekkel kellene visszakéredzkednünk „Európába”. Almával a zsebünkben. A Batuval és a Pónyikkal.

Persze nem ártana előbb itthon is némi ismeret-terjesztéseket tenni, mik is volnának ők? Isa pur és homu vogynának! Mert hol egy olyan dunai kert, mint eme versailles-i? Merre a hely, ahol efféle szédült gazdagságokat vizitálhatunk? Ahol persze a Batul és a

Pónyik állnának a fő helyen, de üdvözölhetnénk azt a legalább 139 fajta magyar almát, a főnökök mellett a Beregi sóvárit, a Sikulait, a Nemes szercsikót vagy a tápai Tombác-almát. Ahol szép füzéralakban sorakoznának a klasszikus bőralmák, citromalmák, daru almák és csörgő almák. És persze a körték; legalább 132 fajta: szekfűkörték, pirókkörték, kobakkörték, köcsöggökörték, retekökörték, cukor- és császárkökörték. Hol van ma Magyarországon egy ilyen kert, kedves franciautazónó kortársaim? Biz a, ez volna dolgunk – az *univerzális lokalitás* megteremtése, melyhez sok erő és lendület és önbecsülés szükségeltetik.

Nincs hát új a nap alatt: írtak már magyar költők a vigyázó szemekről és a párizsi mintákról. De írtak már franciák is önelégülten a szellem gazdagságáról – én egy olyan textussal búcsúznék, amely ha más dologban nem is, legalább „*alma- és körteügyben*” a XXI. századra is érvényes üzenetet küld. Azt írja egy régi romantikus mester, bizonyos Deschamps úr az almák rajongóinak:

„Ajánlás. Ti, akik békében akartok élni és uralkodni, meggazdagodni, becsületre, tudományra szert tenni és nemesen kormányozni a világon, fordítsátok képetteket mindig Franciaország felé!” ■

VÁMOS MIKLÓS

Európai nap

Én a magam részéről már vagy három évtizede tartom a kapcsolatot Európával, illetve a művelt Nyugattal. Pénzügyi alapon tartom velük a kapcsolatot. A következő módon: a tárcámban 1972 óta mániákusan őrzök néhány külföldi – úgynevezett konvertibilis – bankót.

Francia frankot, olasz lírát, görög drachmát, amerikai dollárt, spanyol pesetát. Többségüket mára már kiszorította a forgalomból az euró, de amíg érvényben volt valamennyi, összértékük sem fedezte volna a vacsorát egy jobb nyugat-európai étteremben. Szóval nem a vásárlóerejük miatt tartogattam őket, hanem mert tilos volt. És mert reméltem, általuk kontaktusban lehetek Európával. Melyhez én magam tehát harminc éve csatlakozottnak tekintem, függetlenül attól, hogy e lépésemről nem tájékoztattam őket. Félő, ha időben tudomást szereznek róla a nyugat-európaiak, akkor sem tódulnak az utcákra örömtáncot járni.

1990 óta nekünk, magyaroknak jogilag módunkban áll, hogy autóba/vonatra ülünk reggeli után, s az ebédet – teszem azt – már Bécsben költjük el, a vacsorát pedig – mondjuk – Velencében. Mióta lehet, én az útlevelem is a táskámban szeretem hordozni magammal, ekként jelezve a többi európainak, hogy közibük tartozom. Asszem, erről sem szereztek tudomást – mindegy. Sejttem, mert sokan fölhorkannak, hisz a magyarok többségének útlevele van ugyan, pénze azonban nincs efféle kiruccanásokra. Mielőtt vagyoni viszonyaimat megtárgyalnánk, leszögezem: lapzártáig egyetlenegyszer sem ültem autóba egy bécsi ebéd vagy velencei vacsora kedvéért. Nekem tökéletesen

elegendő a tudat, hogy megtehetném, ha akarnám. A rendszerváltozás óta sosem feledkeztem meg e számomra becses lehetőségéről, s nem szüntem meg örvendezni miatta.

Kenyerem javát a szocializmusnak nevezett periódusban evém meg. Akkoron sokáig csak kivételképpen, meghívásra utazhatott Európába, aki nem volt pártfunkci vagy diplomata. Később háromévente, állami kegyvel, hetven dollárral. Nekem eleinte ebből sem jutott, kiutazásom évekig közérdeket sértett – ezt írták az elutasító határozatba. Szeretteim aláírásokat akartak gyűjteni ismeretlenektől, vagyis a köztől, hogy az ő érdeküket kiutazásom nem sérti, e megoldásról lebeszéltem őket. Kitértően fellebbezgettem inkább, míg megkaptam az áhított útiokmányt. Addigra évente utazhatott, akinek volt valutaszámlája, s azon bizonyos mennyiségű „kemény pénz”. Ez nemcsak síbolással és a külföldi rokonok révén volt beszerezhető.

Nekem például szórványos külföldi megjelenések kis honoráriumocskái csordogáltak ide. Amikor keztem filmeket írni, jobb lett a helyzet. Ha ugyanis az ember írt egy forgatókönyvet, s azt le is forgatták, reménykedhetett, hogy a filmet megveszik külföldi forgalmazásra vagy tévévetítésre. Ilyenkor a szerző kapott egy lakonikus egyenlevelet a Hungarofilm Vállalat elvtárstól. Azt írta a Hungarofilm Vállalat elvtárs: Kedves író elvtárs, örömmel értesítünk, *Csók, anyu* című filmedet megvásárolta – mondjuk – a „nyugatnémet” ZDF televízió. Ha mármost Kapitalizmus volna, kapnál tízezer nyugatnémet márkát. Ellenben szocializmus van, így egy nagy túrót kapsz, és rajtad röhög az egész Hungarofilm Vállalat. Viszont ha van pénzed, magyar forintod, más munkával szerezve, jó sok, akkor bemehetsz az OTP elvtárshoz, és a neked járó honorárium bizonyos részét, talán tíz százalékát megvásárolhatod...

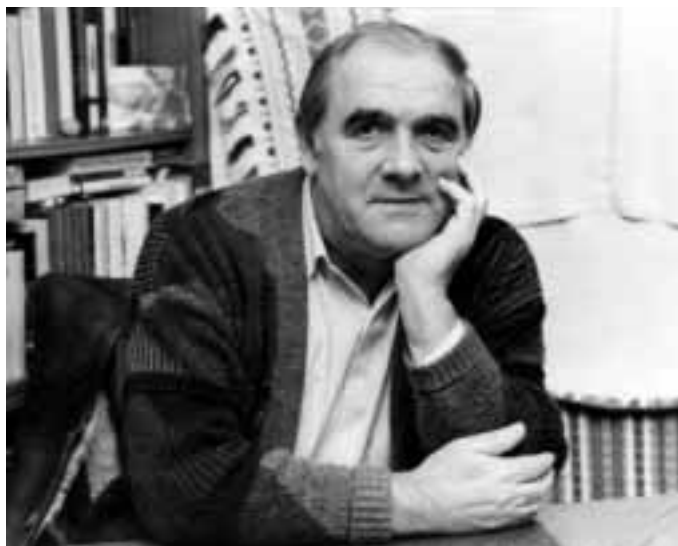
Bármily furcsán hangzik, így volt ez. Pénzt kellett fizetni azért, amit már megkerestünk. És hiszik-e vagy sem, ha csak tehetjük, fizettünk. Mert így dollárhoz, márkához, frankhoz jutottunk, melyek folytán kaphattunk útlevelet, kijuthattunk két-három hétre Párizsba, Berlinbe, Londonba, hogy megvegyük az aktuális könyveket, megnézzük a fontos filmeket, színelőadásokat – amelyekhez idehaza nem férhettünk hozzá. ■

TAMÁS MENYHÉRT

Tegnapi színterek őrzött varázslata

Az első, közel negyven év előtti hivatalos, tengert is elem küldő külföldi utam óta sokat változtak utazási szokásaim. S ez így volt, van rendjén, hiszen mint minden másra, erre is rá kell finomodnunk; a látottak, tapasztaltak befogadására is meg kell érnünk. Különösen annak, mint amilyen én is vagyok, aki kitakart idegvégződéssel él, kitakart idegvégződése látványról látványra hazafordítja tekintetét – szüntelenül méricskél, mindent mindennel összehasonlít, nem az ég, hanem az OTTHON felé vezető utakat keresi... Túlérzékeny idegvégződéssel járni a világot, tapogatni az utcák, a terek, a házak jelenét és múltját óhatatlan emlékkavarodással jár, az emlékkavarodás pedig ritkán hagy időt, hogy amit látunk, a maga becsében, szépségében lássuk.

Ezzel együtt sem tartom magam jó utazónak, még kevésbé önérzetes turistának. Feltehetően ez összefügg azzal, hogy mindmáig nem tudtam megszabadulni a szegény turista közérzetétől; gyakran megélt megalázó helyzeteitől... Ennél is meghatározóbban zavar a mára kialakult helyzet: az az unos-untalan szajkózott, nevetésesen ömlesztett szóözön, miszerint közelesen csatlakozunk Európához... Oda, ahová Szent István vezette az államot! Csak az nem tudja, aki nem akarja tudomásul venni (vagy szándékosan hamisít): attól, hogy

egy eltorzult történelmi akarat kiemelt bennünket Európából, többünkkel többször is szülőföldet cseréltetett, attól még Európához tartozunk!

E kurta dohogás, csillapított kedély után ideje, hogy emlékezetes találkozásaimról, a tegnapi színterek őrzött varázslatáról, az esetleges visszatérések áhítatáról követendően szóljak: Párizs – fényrajzásánál ezerszer több, Versailles – törvénykezéseinél számottevőbb, Vence – hal- és halálszagánál életesebb; Londont a Temze nyugalmaival engedd keresztülfolytani magadon, Edinburghot öblöstül költöztess a szívedbe, Rómáról mindig jusson eszedbe: ezer és ezer évben mérheted léptéked, München, Stuttgart, Köln s a többi német város emelkedését lélegzi, Varsóban, Prágában sose elégedj meg az óvárossal, ha netalán túl alacsonynak találnád Szófiát, a Riláról nézd, Kárpátalját Huszt borongása nélkül, Pozsony előbb-utóbb megint reformját álmodja, Újvidék olthatatlan szomjúsággal, gazdag termőföldjeit pásztázza...

Hiszen, mondjon bárki bármit, OTTHON vagyunk – Európában! ■

BORBÁNDI GYULA

Két pápa keze

Bevallom, nagy zavarban vagyok, amikor életem egy apró és emlékezetes epizódjának felelevenítésére vállalkozom. Nem azért, mintha nem akadt volna ilyen, vagy mintha nem emlékeznék egyikre vagy másikra. Sokkal inkább azért, mert az egyikről szólva nem hallgathatom el a másikat. Nem marad tehát más hátra, mint az, hogy egy nekifutással két történetet idézek fel.

Katolikus lévén, sorsom nagy szerencséjének és ritka ajándékának tekintem, hogy – miután már eddig elég sokáig éltem – három pápát láttam közvetlen közelségtől, sőt kettővel szót is váltottam. XII. Pius pápát

többször láttam, amikor még mint Eugenio Pacelli bíboros-államtitkár 1938. május végén, a Budapesten rendezett 34. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson pápai legátusként az akkori Szentatyát, XI. Piust képviselte. Cserkészként és katolikus cserkészcsapat tagjaként a kongresszus több eseményén jelen voltam, természetesen csak a rend fenntartásában, német valamint olasz nyelvtudásomnak tulajdoníthatóan az idegenek eligazításában, továbbá az üdítőitalok árusításában téve hasznossá magamat. Ami az idegeneket illette, Hitler tilalma miatt németek és osztrákok nem vehettek részt a kongresszuson, de az észak- és kelet-közép-európaiak közül sokan beszéltek németül, úgyhogy némi nyelvtudásom előnynek számított. Akkor már sokan sejtették, hogy befolyása és nagy tekintélye következtében a következő pápa Pacelli bíboros-államtitkár lesz. Amikor ez egy évvel később, 1939 őszén bekövetkezett, meglepetésnek nem igen számított. Ügyeskedéseim révén többször láthattam, az események színhelyére érkezve vagy onnan távozva, a dunai hajóúton, az éjjeli

szentségimádáson a Hősök terén, az ugyanott rendezett záró nagymisén.

Akit a pápák közül először láttam, XI. Pius volt. 1935 nyarán olaszul is tanuló budapesti középiskolások egy nagyobb csoportjával négy hetet töltöttem a Róma melletti ostiai tengerparton. Sátortáborban laktunk mintegy kétszázan, fővárosi diákok. A nagyhét fő eseményeihez tartozott Mussolini miniszterelnök, az akkori fasiszta kormányfő látogatása, alkalmi énekarunk majd egyórás műsora az olasz rádióban (nem volt jó hangom, de ezt az énekkar vezetője nem vette

észre, gyakran csak tátogattam a szám, mindenképpen látni akartam a RAI központi épületét, és hiúságomat is legyezte a rádiós szereplés) és főleg a pápai audiencia Castelgandolfóban, az Albanói-tó partján épült pápai nyaralóban. A Szentatya a nagy audienciateremben fogadott. Csak mi, magyarok voltunk jelen, a díszes nagyterem falai mellett álltunk egyesével szép sorjában, a terem egyik végében amolyan emelvény nagy karosszékkal, abban ült a pápa, körülvéve piros cingulusos papokkal, közvetlen munkatársaival. Üdvözölt minket, majd hosszú beszédet olvasott fel, felidézve a magyar történelem jeles eseményeit és a magyar szenteket emlegetve. Befejezésül magyarul azt mondta:

Éljen Magyarország, Mária országa! Akkoriban még nem volt szokásos a pápát megtapsolni. Úgy emlékszem, némán hallgattuk. Aztán felkelt székéből, lejött az emelvényről és sorban mindegyikünk elé lépett, fehér kesztyűs, aranygyűrűs kezét csókra nyújtva. Persze, nem a kezét, hanem a gyűrűt csókoltuk meg. Amikor hozzám ért, remegve nyújtottam kezem, megérintettem az övét, és megcsókoltam a gyűrűt. Aztán nem ment tovább, hanem megszólalt és azt kérdezte: *Quanti hanni hai?* Hány éves vagy? A kérdés könnyű volt, rögtön feleltem. *Quindici, Santo Padre.* Tizenöt, Szentatyám – válaszoltam, aztán mosolyogva továbbment. Töprengeni kezdtem, vajon nem azt kellett volna mondanom: *Vostra Santita.* Szentséged. (Ma sem tudom, mi a helyes és szokásos. Aligha lesz még szükségem rá.)

A mai pápánál, II. János Pálnál 1996. szeptember 14-én, egy szombati napon vettem részt audiencián. Láttam már korábban, amikor Münchenbe látogatott. Most azonban mód kínálkozott, hogy közvetlen közelébe kerüljek.

Annak folytán, hogy a Rómában rendezett hungarológiai kongresszus résztvevőit fogadta, de nemcsak őket, hanem másokat is, akik audienciára jelentkeztek. A többség azonban mi, magyarok voltunk. Ugyancsak hosszú és szép beszédet mondott, jöllehet fáradt volt, néhány nappal korábban érkezett vissza egy külföldi útról. Beszéde végéhez azonban nem csatolt magyar

mondatot. Nem is járulhatott eléje mindenki. Csak egy 20-25 tagból álló magyar csoport. Ezeket a kongresszus rendezői válogatták ki. Szerencsémre én is közéjük kerültem. Körülfogtuk az emelvényről lelépett pápát, szép sorjában álltunk eléje, hogy fogadjuk a felénk nyújtott kezét, és megcsókoljuk a pápai gyűrűt. Felkészültem, hogy mit mondok, ha esetleg mód lesz megszólítani. Így is történt. Miután nem engedte el azonnal a feléje nyújtott kezét, megszólaltam, megemlítve, hogy magyarként Münchenben élek, és eleven emlékként maradt meg bennem a bajor fővárosban tett látogatása, jöllehet már elég rég volt. *Si, si diciasei anni fa.* Igen, igen tizenhat évvel ezelőtt – válaszolta.

Audiencián Castelgandolfóban, 1996.szeptember 14.

Elámultam emlékezőtehetségén. Ennyi idő után tudta, mikor járt Münchenben. Szeret utazni, és missziót lát abban, hogy mindenhová elmenjen, ahol katolikusok élnek. Egyedülálló, ritka jelenség. Beteg, öreg ember, és mégis mily fáradhatatlan. Nem jutottam szóhoz, de nem is kellett, mert máris más járult eléje. ■

KALÁSZ MÁRTON

Osztrák helyszín

Volt idő, hogy éveken át apám különös történetét készültem megírni. *Osztrák helyszín* lett volna a címe, s mivel magában a történetben, ahogyan hallottam – nem apámtól, ő sokáig nem beszélt róla –, se vidék, se város neve nem hangzott el, úgy gondoltam, könnyű a dolgom. Bárhova helyezhetem tetszés szerint az esemény folyamatát. Igaz, mintha egy Krems nevű város neve talán mégiscsak elhangzott volna éveken át halódó apám szájából – de hamar kiderült, ebből is kettő van, egy valahol délen, egy pedig a Duna mentén. Töltöttem egy nyári autótutat azzal, hogy minduntalan megálltam, amíg el nem röstelkedtem, megpróbáltam elképzelni néhány katonaszökevény útját – az övékét persze, télen, lehet, zimankóban, s nem ahogyan én álltam, kissé már piruló fákon, redős, sziklás oldalakon jártatva tekintetem. S egy házat is kellett volna találnom. Nem kórház ugyan, nem is hasonlít kórházhoz, s mégis annak kell lennie, fehér falúnak, egyik ablaka tintaceruzás keresztrel jelölve. Hiszen így küldte haza apám a fényképet, az egyetlen úgynevezett borítékos levélbe helyezve, hogy e mögött az ablak mögött fekszik ő hetek vagy hónapok óta.

Vagyis a helyszínnel így legalább is olyan könnyű dolgom mégsem volt. Elmélázva minduntalan azon kaptam magam, mégis csak tél van itt, s nézem, hol vannak a mundéros szökevény árnyak, apámmal vagy nélküle – mindazonáltal a hajdani katonatárstól, jóval apám halála után tudtam meg, apám volt kezdeményezője és szelleme mindannak, ami rossz a szökevényiség végén rájuk várt. Ő győzte meg az egyik

éjszaka köréje állókat, keleti fogság irányába kell jutniuk, mert az mégis csak hazafelé van. Még túlkorosan mundérba bujtatottak, németbe, származásuk szerint már így hadköteleesen, s végül arra jutva, valóban kelet felé, mert Magyarország is ott van, s így minden közelebb van. Kemény útra szánták magukat, de apám, aki tekintély volt köztük, gondolták, csak tudja. Az ideiglenes fogolytáborban aztán szabad ég alatt áztak, vacogtak, apám teljes lelki elborulásában a társai által ágakból, katonaköpenyekből eskábált alábúvó helyekre sem volt hajlandó behúzódni.

Az osztrák vagy bármi helyszín a meg nem írt történetben azzal ér véget, hogy a foglyokat az idő enyhültével vagonokba rakják, s elindulnak velük – bizony tudják, annál is keletebbre. Apám története innen már a hihetlenségig valószínűtlen, pedig igaz – ő Sopronban lekerül a szerelvényről. A vonatparancsnok téteti le két katonával a vasútállomás padjára: haldoklót – inkább hullát mondhattak – most már mégse vigyenek, főlösegesen. Apám szükségkórházban úgy-ahogy lábra áll, s nyár végére hazavergődik. Ül nyáron az udvaron, őszől májusig odabent a házban. Egyetlenegyszer, egy német nyelvű, osztrák könyv lapjáról föltekint, rám szól, előkeresném-e neki a tábori lapokat, amiket írt, s amikre mindig válaszoltam. Csak a keresztrel jelölt kórházfénykép volt meg. Látható helyszín, amit szinte behunyt szemmel, lassan tapintó ujjal vizsgált, majd összetépett. Később megesett, hogy többet beszélt, a frontvonalról is, ahova az utolsó pillanatban, betegen még őt is bevetették. Ott Ausztriában. ■

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Nomád

Ma már nem írunk útirajzot. Az a földrajzi fehér foltok, aztán a megtagadott, bevont útlevelek világának jelképe, divatja volt: ha valaki odautazott, látta, igyekezett megosztani az élményt. Még azt az érzetet is, amivel az utazás járt, a gyönyört s a kényelmetlenséget. Szibéria fenyveseinek suhogása vagy a déli tengerpartok tocsogása-locsogása közepette. Ma már mindenki mindenhova eljuthat test szerint. De a szomjazás s a lihegés el is maradhat például a tévé közvetítőszerupe jóvoltából, ami a homok odaragadását a bársonyos bőrre s a kokakóla áramlását a garatba egyaránt élményszerűen, de kényelmesen varázsolja oda. Háttérben összevágott, átúsztatott Nápolyok és Floridák néha kivehetetlen látványélvezete, Fülöp és Kanári közt, irány a Paradicsom. Szóval nem szégyen, a méhek is nomádok. És pláne némi pénzzel személyesen is bárhova el lehet jutni. Még Schengenbe is. Minden olyan helyre, mely a lehetetlennel, a túl az Óperenciával volt azonos. Elismerhető, hogy többet is tudunk egyszerűen a képernyő előtt heverve, a Bali-szigetokról, mint hajdankorok szobatudósai, vagy azok, akik kitartók, de pechesek voltak, mint teszem azt Cook kapitány. Nemrég azért fel kellett figyelnem Dávid Katalin finom és kijózanító iróniájára, miszerint: „A nyugati kultúra alapját képező Biblia a XX. század folyamán széles tömegek előtt vált ismeretlenné.” Tehát míg ebben a lapos és elkényelmesült utazásban sok mindenre rátalálunk – sok mindent elveszítünk. A gyarapodásunk visszahullás is. Lehet, hogy változó arányokkal. Jövetmenet lehet, hogy épp a fifti-fiftinél tartunk? Régebben, amit nem hoztak még elénk bár a mesék, ha nem a leírások – az a teremtett világ fénykődének birodalmához tartozott. Az épületesség szempontjából az se volt mindegy, hogy tengeri szörnyekről tudósító, babonákhoz tanúskodó matrózháryjánosok vagy Darwin a leírás szerzője. Érdeemes néha megállni legalább annyi időre, mint átszálláskor, és átgondolni: mit ismerünk, kit

ismertünk meg azáltal, hogy folyton utazunk? Hova is utazunk folyton, és miért? Mi a tétje, díja, ha már nem Afrika, Ausztrália, a Déli-sark felfedezése? Régi kultúrák műszava, specifikuma volt az a kifejezés, az az állapot, hogy *nomád*. Az utazó nomád és a kereskedő málhái közt híreket, ismereteket is hordott. Ez is az utazás által táguló világ tüneménye volt. A korok és égtájak pillanatokra összeértek általa, és felszikkázó szent rövidzárlatuk hozta el mai okosságunk, bölcsességünk vagy meggondolatlanságunk. Intelligenciánk és szorgalmunk logikája révén váltunk nomáddá. Mint a méhek. Sorsunkban ez volt a nagy gravitáció. Az úgy istenített multikulturáltság több ezer éve működik, csak a derékig érő eszméletek nem veszik mindig észre, mint az úrhatnám polgár, hogy végig prózában beszél. Vagy eddig nem hozott annyi hasznot, mint ma a sok füllenés és ígéret az utazási irodáknak. Korunkban a reklám a Teremtés egyre gátlástalanabb katalógusává tolakszik elő. Pupák úr megy az utcán, utazik keresztül az életen, süt a nap, egyszer csak kitörő örömmel átöleli a szembejövőt. Szervusz, Kardos! Ejnye, de megváltoztál amióta megoperálták az orrodát! Az elhárító mozdulat mögül megjön a rideg válasz. Nem vagyok Kardos, és nem operálták meg az orromat. De Pupák nem adja fel. Pajtás! Hát nem ismersz meg? Évekig jóban-rosszban együtt voltunk Bergengócon. A másik arca még fagyosabb lesz: sosem voltam Bergengócon, és nem vagyok a maga pajtása. A nevem pedig Bíró. Pupák összecsapja a kezét. Érdekes. Hát még a neved is megváltoztattad.

Lehet, hogy Európa maga sem volt még soha a mai Európában. De akkor honnan ismerjük fel? ■

Mészöly Gesső
MAGANYOS VEZETŐ

Anna lányommal

Ki jön velem? Hadid mutatgassam
a tengerészeti csillagát,
Ahol, a farrát a magamban!
Kétezer éves legyalábi!
Rómába viigyo légzők itt
epedve kényelék a tengert,
vannak az URBS kalmar hajóit
magrakov mindavval, mi embert
haszn jóval boldogithat...
Seülös Falernum óborát
szemjehozate, min este öt-hat
együtt borongó jó barát
elandalul, feladkerte...
S méretek bejebb, mi ez itt!
Fátgatók a sikátorok
sötétjé? Mind homályba vev!
Kálók és kelandorok
vezérek kérsült csapda sz.
Kálók csak parlot: céd nem ér,
akárhogy kéred, itt még nem él.
Mindem möglettben lésben áll,
s lecsap sen egy honni öt.
Egyet nincs: mindenfelől
kelepe vörge, vagy — halál.

Folytassam ezt? ...Kinak beszéllek?
rajongva, lázasan hadasva?
Körül nével egy árra lélek...
Sötétedite — és hallgat Anna.

Megjelen jökanodva lassan:
nincs itt, akinek mutatgassam.

Szomszóni nyári emlékeim
fűződnek a kis rögösvéshez.
Az antik Aoba neve ma Rab
(Horvátországban).

2009 —
február 7.

Mészöly Gesső

ALEXA KÁROLY

A puding íze

Az éppen száz éve született George Orwell 1949-ben írta meg azt a regényét, amelynek címét ma oly sokan emlegetik, amelynek címe mindenkit emlékezésre készít, kényszerít, akik megélték azt az esztendőt, amikor ez az ötvennégy éves könyv játszódik. Az időpontoknak ez a zavarba ejtő együttállása persze se nem csoda, se nem írói kuruzslás: egy utópia, mondhatni, egy anti-utópia ez az elhíresült könyv, amelynek története abban a harmincöt évvel későbbi jövőben zajlik, ami ma már tizenkilenc éves múlt. *1984* – természetesen ez az a regényes beszámoló, ami manapság világszerte újra az érdeklődés és az emlékezés címszavaként fogja vallatóra a középkorúakat vagy az idősebbeket, és buzdítja őket számvetésére. Vagy csak felteszi az egyszerű kérdést: hol voltál te 1984-ben? Ami azt jelenti, hogy ki is voltál te ekkor, mit láttál a világból, milyen világban éltél, s mit gondoltál a világról. Én történetesen egyfelől és félig-meddig állás nélkül voltam, hiszen az előző évben tiltották be lapunkat, a *Mozgó Világot*, s tették a partvonalon túlra a szerkesztőket, másfelől éppen ebben az évben, 1984-ben jutottam el – egy nagyon-nagyon szerény családi örökség folyományaként – életemben először Nyugatra, jelesen a kontinensen túlra, Angliába, azon belül is Londonba, hogy megkeressem azokat a templomokat, amelyeknek harangzenéjét Orwell nyomorúságosan rokonszenves hőse, Winston Smith oly kétségbeesett igyekezettel próbálta előhívni tudata mélyéről. A regény 1984-ének Londona maga az ember alkotta pokol, a valóságos London 1984-ben a vasfüggöny mögül jött utazó szemében minden jó és kellem foglalat, maga a szabadság, a derű és a nyugalom. Ahol elfekhetsz a park fűvén, ahol bárkinek bármit mondhatsz, ahol mindenki udvarias, ahol minden igazolás nélkül elhiszik, hogy az vagy, aki vagy. Ami maga a teljes világ: ahol a mentazselés új-zélandi báránybordához kenyai zöldbabot kínál az alkalmi háziasszony. S a televíziót árusító boltok kirakata előtt

mindenki a krikettmeccset nézi, nem a Los Angeles-i olimpiát, ahol mi nem lehetünk jelen. Románia viszont ott van, hogy ezzel az ócska balkáni gesztussal feledtesse orwellien abszurd népellenes politikáját.

1984 – itt keleten senki nem gondol arra, hogy ez az utolsó éve annak a hazug és romlott társadalmi utópiának, amely évtizedekre megállította az időt, amely folyamatosan írta át a múltat, amely egyenlőséget hazudott, hogy megfojthassa a személyiséget. Ki gondolta, hogy az év végén megválasztott amerikai elnök és a jövő évben élre kerülő új szovjet vezér hogyan írja át a világtörténelmet egy-két éven belül? Reagan a magyar sajtóban közepes western színész és a közepesnél lükébb politikus, Gorbacsov meg a kedélyes utcai humor tárgya – jelen volt, de nem tolakodott a jelen elé, tehát tudható volt, hogy lesz jövő. Ha esett az eső, akkor kinyíltak a fekete esernyők, míg tulajdonosuk betért egy bárba vagy egy pubba vagy teázóba, ha elállt, ragyogtak a háztetők, a templomok kupolái, felemelték fejüket a terek virágai, a katonazenekar rezesei felfújták arcukat, hogy folytassák azt az indulót, amit még Viktória királynő idejében kezdtek el. A szabadság a létezésben nem ajándék volt, hanem a létezés természete, érezte és vélhette a keletről jött vendég. Ami vonzó és ragályos. A felejthetetlen Siklós István, 1956 és Tibet elkötelezettje, a vers és a skót whisky angliai magyar apostola meghívott egy beszélgetésre a BBC-be. És itt csak mi ketten voltunk meg a mikrofon meg a nagyvilág, azaz nem volt más csak a közeli Temze meg a szavak, a közeli gondolatok és a rádió kintjában előbb megevett puding íze (mögötte Dickens regényei), semmi szorongás. Ki gondolta volna, s kit érdekelt, hogy otthon is hallgatják ezt a beszélgetést, pedig hallgatták, le is jegyezték, azután elő is vették, „Szigorúan bizalmas”, ez volt gyarló mondataim fölé írva, amelyeket valóban a bizalom diktált. S aztán elmúlt tizenkilenc év. Leveszem a polcra a *Világirodalmi Lexikont*, vajon mit ír a százéves Orwellről. Nagyon keveset és zömmel rosszat, elhatárolódik tőle, ahogy akkor mondták. Mikor? Nézem a kötet megjelenésének dátumát. 1984. Vagy ahogy a nyolcvanas évek elején az angolórán kellett mondani, itthon Magyarországon, hiszen ez volt a tankönyv: *Nineteen eighty four*. ■

PETRŐCZI ÉVA

Az is boldog, aki poétának születik – Walesben

A walesi irodalom kézikönyveit forgatva, költészetüket tanítva mindig ámulattal töltött el a poéták ottani fokozott megbecsülése. Például az, hogy a XII–XIII. században csakis az odavalósi költő-dalnokok, a nemzeti himnuszuk szövegében is fontos helyen szereplő „velsi bárdok” viselhettek olyan anyagból készült ruhát, mint a hercegi sarjak. Arra, hogy ez a nagy tisztességadás mindmáig nem történelem, hanem élő valóság, s hogy ezen a szépségesen zord, birkák járta vidéken minden versíró ember vagy asszony „számít”, azaz versekkel is lehet VIP (nagyon fontos személyiség) valaki (még ha történetesen magyar is), csak akkor döbbsentem rá, amikor 1995-ben a nyárelőt ösztöndíjjal az észak-walesi Bangor városában töltöttem. Kezdvé azon, hogy kevés csillagos tengerparti kis szállodám szobaasszonya – szanaszét heverő verseim és versfordításaim láttán – nem sopánkodott a rendetlenség miatt, hanem – kérésére hirtelenjében angolra átültetett rövidke ópuszaimért – duplakávè- és filterrestea-adaggal látott el. Ugyanezért a rögtönzésért a reggelizőszoba pincérmői – mert elterjedt ám hotelköltőségem híre – dupla adag pirítóssal, két egész keménytojással, a vörhenyesszőke, szeplős hoteltulajdonos fivérek pedig kis hordozható villanykályhával kedveskedtek. Kellott is, a plusz 4 Celsius fokos nagy nyárban... Bangorban találkoztam a

walesiek koronázatlan költőfejedelmével, az akkortájt épp Nobel-díjra jelölt R. S. Thomasszal, aki egy harminc évvel korábbi, ránk vonatkozó élményét nagy mogorván így foglalta össze: „Asszonyom, magán kívül eddig három magyar költőt láttam életemben, egy erőteljes bajuszos barnát, egy franciául is tudogató arkangyalt meg egy kis manószertűt.” Mondanom sem kellene, hogy a diktatúránk bársonyosodása idején hozzájuk látogató Juhász Ferenc–Pilinszky–Weöres költődelegációt jellemezte ilyen velősen. Wales költészetkultuszához hozzátartozik az is, hogy az

egyetemek tanszékein rendszeresek a dalnokversenyek, s portástól professzorig bárki esélyes lehet a szépen faragott bárdszékekre. Végül, de elsősorban: szerény versírói mivoltomnak köszönhettem, hogy pénz és

R. S. Thomas

jármű híján is királynői kényelemben hajthattam végig Snowdonia (az igazi, a walesi Wales, nem a galádul elangolosodott déli részek) legendás kastélyait, Artúr király mesebeli Caernarvonjától a franciás nevű Beaumaris-ig. Mindez pedig úgy történt, hogy az Észak-walesi Egyetemről jövet egy óvatlan pillanatban – egy csokornyí, már angolra fordított bangori ihletésű versem megerősítő kíséretében – próba-szerencse

alapon becsöngettem a helyi rádió kicsi, de remekül felszerelt stúdiójába. A lelkészből rádióssá átvedlett stúdióvezető jóvoltából fél óra múlva verseim már ott díszeltek a házi hirdetőablán, korlátlan hazatelefonálási és kedvezményes kantinhasználati jogot kaptam, s a következő három napra „váltott lovakat”, azaz elegáns rádiós kocsikat, egy-egy kedves, lovagias és torokhangú, természetesen ugyancsak gyógyíthatatlanul költészetrajongó bennszülött sofőrrel. Ők aztán – mint mondám – kastélyról kastélyra hurcoltak – akár egy vérbeli „bárdnőt”, az angliai fordítóm, Zollmann Péter adta becenévvel élve: „bardess”-t. Immár negyven éve tartó versírói időmben, az új versek, illetve verseskötetek születését követő gyors illanású örömet kivéve,

egyedül ott, abban a vacogtató nyárban éreztem érezhettem igazán, hogy szegény Csokonainak mégsem volt talán teljesen igaza, mert igenis, nem kötni való bolond, de százszor boldog, aki poétának születik – igaz, csak ott, Walesben. Aranyszájú Szent Arany Jánosunk (róla és nevezetes verséről tud minden valamirevaló kelta őshonos, a vajtabb fülűek még idézni is tudnak jobb-rosszabb angol fordításaiából) nemhiába tartotta olyan nagyra őket. ■

JANKOVICS MARCELL

A Nagy Testvér figyel

A hírekben egy angol politikust emlegettek a minap. Azon kesergett az illető úr, hogy Nagy-Britanniában többen szavaztak a Big Brotherre, mint a választások alkalmával a pártokra. Európa nemcsak vénül, hanem hülyül is. Néhány hónap múlva negyven éve lesz – a bibliai Kivonulás óta tudjuk, ennyi a dolgok kihordásának ideje –, azaz 1964-ben történt, hogy először olvastam Orwell *1984* című utópiáját. Utópiáját? Meglátjuk, az-e, vagy mégis csak a jövő dokumentuma. Abban az évben jártam először „Európában”, azaz nyugaton. Erről az útról hazajöve csempésztem be a szóban forgó könyvet.

Annak ellenére, hogy a valóra vált orwelli rémlátomást akkortájt épp csak hogy túléltek mi, magyarok (már aki túlélte), soha, egy percig sem hittem, hogy a világ más részein valósággá válhat. Tisztánlátásomat elhomályosította – és gondolom, nem vagyok egyedül ezzel –, hogy a rémet a kommunizmus kísérletével azonosítottam. Föl sem merült – akkor! – bennem, hogy 1984 világa másutt, mint a szovjet paradicsomban, más részről, más néven, más formában, más tartalmakkal és

más dátummal teret nyerhet. Európában aztán meg végképp nem. Abban az Európában persze, amit Móricka álmódott magának, emelkedettebben szólva, Illyés Gyulát parafrázálva: abban az Európában, amely a magasban van, mert arról volt némi fogalmam, hogy milyen védtelennek bizonyult a kontinens egy másik, ugyancsak Orwell tollára illő szörnnyel szemben. A szerzőt amúgy bizonyára befolyásolta a világháborús tapasztalata.

Mármint, hogy mint a könyvben, a világháborúban is három erő harcolt egymással: a nyugati demokráciák a bolsevikokkal kényszerültek összefogni a náci ellenében. És annal ellenére, hogy sokakat nyugaton is: Európában és az Egyesült Államokban sikerrel hipnotizált a bolsevizmus – máig isszuk ennek a levét – kizártnak tartottam, hogy Európában, a közel háromezer éves történelmi tapasztalatokkal felvértezett Európában 1984 megvalósulhat.

A megjósolt dátumoknak varázsereje van. Évekkel a mondott időpont előtt latolgatták komoly emberek, bekövetkezhet-e még e komor jóslat. Aztán, ahogy puhultak a diktatúrák Kelet-Európában (nem mindenütt), egyre több megkönnyebült hangot lehetett hallani ebben a tárgyban. Egy évvel azelőtt jártam először Angliában. Ott és akkor, tehát még csak nem is a tulajdonképpeni Európában értek a legeurópaiabb élmények, és ott sem is akárhol, hanem Cambridge-ben, ahol egy filmfesztivál vendége voltam. Köztük furcsán groteszkek (lasagna angol módra, birka-faggyúval), meghatóak (szombat esti együttléklés – kottából persze – a King’s College kápolnájában) és megerősítőek a hagyomány fontosságát illetően.

Azzal mentem Cambridge-be, hogy látni akarom a szigetország legrégebb, 1289-ből való, rézlappal borított sírját, mely a város szomszédságában lévő Trumpington faluban látható. A *brass*, ahogy mondják, angol különlegesség. A régi koporsófedelekre nem faragták a halott képmását, mint másutt, hanem rézlapba vésték. Az idő tájt, amikor ott jártam, divatja volt a *brass robbing*-nak, vagyis dörzsképek készítésének a sírrezekekről. Naná, hogy van egy a birtokomban.

Hogy a tárgyra térjek, Trumpingtonba sétálva lehet kijutni, talán két mérföldre van Cambridge-től. A városból kivezető úton – 1983-ban járunk! – sehol egy

nyomornegyed, üzem, raktárépület, hulladékgyűjtő, de szemét sincsen. Nem látni gigantposztereket és egyéb reklámokat, hanem mintha csak Viktória idejében járnánk képzeletben, szépen elfognak a házak, az utolsó még ráadásul skanzenbe illő parasztház, rozsszalmatetővel, ahogy illik, és a trumpingtoni első is az. Néhány száz méterre a falu közepén áll a kis templom, körötte a középkori temető. A templom ajtaján kézzel írt felirat azok számára, akik Sir Roger de Trumpington kedvéért jöttek ide: a kulcs a vikáriusnál.

A vikárius készséges volt, Sir Roger réz képmása éppen olyan, amilyennek a szakkönyv mutatta. Nem ő volt az élmény igazán, hanem az oda-vissza séta, ami ma már talán még Cambridge és Trumpington között sem elképzelhető.

Mert mi is történik? Mint mindenütt e globalizált világban, nálunk is országos közérdeklődésre tartott számot a Big Brother valóságshow. Döbbenet vettem tudomásul, hogy senkit sem kavart föl különösebben a műsor neve, és még akik szóvá tették, azoknak sem jutott eszébe, hogy azért, mert túl vagyunk az orwelli évszámon, még nem vagyunk túl a veszélyen. Egy olyan világban, amelyben korábban el sem képzelhető mértékben figyelhetnek meg, hallgathatnak le, ellenőrizhetnek mindenkit. Egy olyan világban, amelyben minden farizeus szónoklat ellenére kiszolgáltatottabb az alattvaló annál, mint korábban bármikor. Amelyben a politikai korrektség nevében korábban elképzelhetetlen cenzúra uralkodik. Egy olyan világban, amelyben az angol miniszterelnök az amerikai elnökkel karöltve, náciaktól és bolsevikoktól megszokott érvekkel imperialista háborúba küldi katonáit (a demokrácia nevében persze). És Tony Blairt még meg is védik azok a derék angloomán magyarok, akik az Egyesült Királyságra ma is úgy néznek, ahogy elődeik tették a két háború között. Nem az angolokkal van a bajom. Megvédik ők magukat a lopakodó diktatúra ellenében.

Nem is hozakodtam volna elő angol példákkal, ha az 1984-et nem angol írta volna.

De mi lesz velünk, demokráciát nem tapasztalt magyarokkal? Az Európai Unió híve vagyok. De nem akarok az orwelli Európai Egyesült Államok polgára lenni. ■

Számunk szerzői

ALEXA KÁROLY (1945)

irodalomtörténész

AMBRUS LAJOS (1950)

író, szerkesztő

BORBÁNDI GYULA (1919)

író, történész

GERHARD M. DIENES

a Grazi Városi Múzeum igazgatója

FERCH MAGDA

újságíró

GYURKOVICS TIBOR (1931)

író, költő

JANKOVICS MARCELL (1941)

filmrendező, művelődéstörténész

KALÁSZ MÁRTON (1934)

költő

KOVÁCS ISTVÁN (1945)

író, költő

LÁSZLÓFFY ALADÁR (1937)

költő, író

MÉSZÖLY DEZSŐ (1918)

író, költő, műfordító

MÓDOS PÉTER (1943)

író, szerkesztő

PETRŐCZI ÉVA

író, költő, irodalomtörténész

POMOGÁTS BÉLA (1934)

irodalomtörténész

SZENYÁN ERZSÉBET

műfordító

TAMÁS MENYHÉRT (1940)

író, költő, műfordító

VALACHI ANNA

irodalomtörténész

VÁMOS MIKLÓS (1950)

író

VUJICSICS SZTOJÁN (1933–2002)

költő, művelődéstörténész